

Maailmanmatkat

Ruutuja tuolta ulkoa Art Brut ja sarjakuva

Karstein Volle

Outsider -taide on aina ollut hyvin kiinnostavaa. Mielisairaus ja ulkopuolisuus lyövät usein kättä. Niin Syd Barrettin kuin Kalervo Palsan kaltaisilla kulttitaiteilijoilla tulee aina olemaan paikka osana kulttuuriamme. Entä millaisia sarjakuvia Outsider-maassa luetaan?

“Outsider art” on englanninkielinen synonyymi 1940-luvulla syntyneelle taidesuuntaukselle, Art Brut: ille. Suora käänös olisi ‘raaka taide’. Käsitteen kehitti ranskalaistaiteilija Jean Dubuffet. Hänen filosofiansa oli, että valtakulttuuri sulautuu kaikkeen uuteen taiteeseen ja imee sen potentiaalisen voiman kuiviin. Lopputulokseksi on tukahdutettua ilmaisua.

Dubuffet keksi ratkaisuksi Art Brutin, joka oli immuunina sulautumiselle ja kulttuurisille vaikutuksille, koska suuntauksen edustajat eivät pystyneet tai halunneet sopeutua yhteiskunnan normeihin.

Tämän kaltaisia taiteilijoita olivat Dubuffetille esimerkiksi lapset, vangit ja mielisairaaloiden potilaat, mutta

nykyisin suuntausta voi edustaa kuka tahansa virallisen taidejärjestelmän ulkopuolelta tuleva. Itseoppineet taiteilijat, mielisairaat, vammaiset, kylähullut ja narkomaanit.

On helppoa pitää tällaista hyväksikäyttönä, friikkisirkuksena, jonka avulla me “normaalit” voimme irvistellä “erilaisten” maailmalle. Tätä argumenttia vastaan asettuu kuitenkin se tosiseikka, että suuri osa outsider-taiteesta on aidosti hyvää, voimakasta, originellia ja suoraa.

Suomessa ITE -taide on hyväksyttyä nykykansantaidetta. Itse Tehty Elämä –aatteen yhtenä näkyvimpänä puolestapuhujana tunnetaan sarjakuvallista ilmaisuaakin tutkaillut Erkki Pirtola, joka on mm. ylistänyt Lordin Euroviisumenestystä ITE-taiteen voittona.

Suomalaisen sarjakuvan puolelta ITE-sarjojen varhaisina edustajina voi pitää edellämäinittua Palsaa, sekä Alpo Jaakolan teosta Ruusuruoska (1967).

Luomistyötä löysässä hirressä

Maailmalta löytyy runsaasti lisää erikoislaatuisia luonteenpiirteitä omaavia sarjakuvataiteilijoita. On banjoa soittava vanha happo ja peppufestisisti Robert Crumb, puoliautistinen Ayn Rand –fanaatikko sekä Hämähäkimiehen toinen luoja Steve Ditko, undergroundsarjakuvan Jim Morri-

son eli Vaughn Bodé, joka menehtyi itsetekoiseen meditoitilaitteeseensa, joka rajoitti veren pääsyä aivoihin. Eräänä päivänä se tyrehtyi virtauksen kokonaan ja Bodé hirttyi kesken mietteidensä. Sokerina pohjalla mainittakoon Alan Moore ja hänen suunnitelmansa ryhtyä kokopäiväiseksi maagiksi.

Edellä mainitut sarjakuvantekijät ovat kaikki uudistaneet ilmaisua. Normeista poikkeavista elämäntavoistaan huolimatta heidän omaperäisiä sarjakuvateoksiaan ei kuitenkaan voi luokitella outsider-taiteeksi.

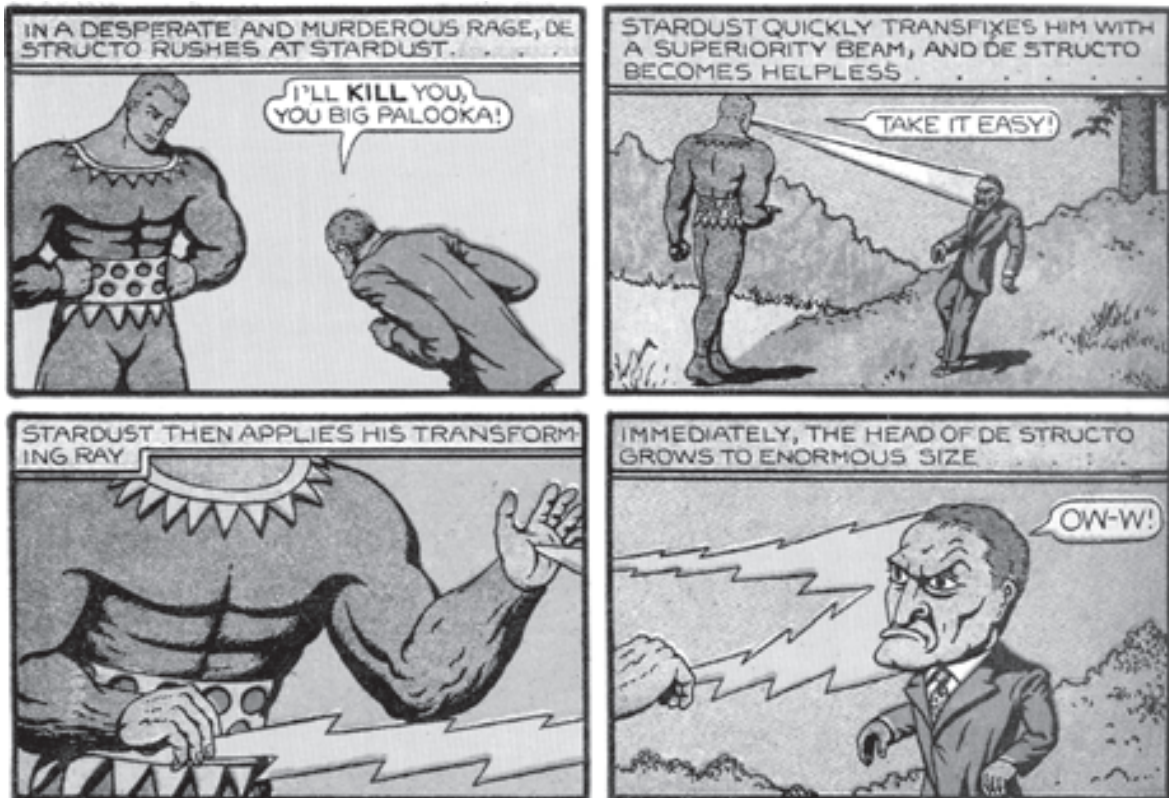
Toisaalta sarjakuvat ovat usein toimineet merkittävänä inspiraation lähteenä Art Brut -taiteilijoille, kuten Henry Dargerille, joka on ehkä suuntauksen tunnetuin nimi. Dargerin päätyö on 15.145 sivun pituinen “The Story of the Vivian Girls, in What is known as the Realms of the Unreal, of the Glandeco-Angelinnian War Storm, Caused by the Child Slave Rebellion.”

Darger kopioi sekä uutiskuvia että sarjakuvaruutuja kuviinsa. Hänen työlleen ovat tunnusomaista puhtoiset hermafrodiittilapset, jotka joutuvat kulkemaan hirvittävästä tapahtumasta toiseen läpi tämän hirviömäisen eepoksen, joka löydettiin vasta Dargerin kuoleman jälkeen (1973).

Missä siis kulkee raja neron ja outsiderin välillä? Mies joka kokee olevansa jumalten sanansaattaja? Suoraan

Fantomah muuttuu kostavaksi päkalloksi.

Stardust rankaisee. Säiteitä löytyy joka tarpeeseen.

Marsista teleportoitua taidetta? On aika esitellä Fletcher Hanks.

Juoppohullun sarjakuvakirja

Hanksista (1879 – 1970?) henkilönä tiedetään varsin vähän, eikä se vähään ole mitenkään positiivista. Hän oli vaimonhakkaja ja perhettään laiminlyövä juoppo. Poika, Fletcher Hanks Jr. kertoi haastattelussa miten hänet oli jo viisivuotiaana koulutettu valmistamaan kiljua isälleen ja tämän ryyppykavereille. Käymisvaiheen ajaksi hän kätki pullot hiilikasan alle kellariin. Isä kuitenkin pakotti paljastamaan kätkön, ja ryyppäsi keskenkäyneen kiljun kavერიensa kanssa, yltäpäältä hiilipölyssä rypien. Myöhemmin Hanks heitti poikansa portaita alas, ja tämä ajautui usean vuoden kestäväan autistiseen tilaan, joka ei helpottanut ennen kuin isä oli häipynyt taloudesta lopullisesti.

Hanks seniorin elämäntarina olisi tuskin muuta kuin karu esimerkki alkoholismien kiroista, ellei hän olisi piirtänyt sarjakuvia muutaman vuoden ajan 1930- ja 1940-lukujen taitteessa. Hanksin sarjakuvat ilmestyivät samoihin aikoihin kun ensimmäiset supersankarit esittäytyivät. Teräsmies ja Batman olivat kasvamassa omiksi käsitteikseen niistä pulp-lehdistä joissa

olivat suorittaneet ensiesiintymisensä. Muutoin kenttä oli täysin avoin, mitään sääntöjä ei oltu määritelty. Tässä kohdin sopi Hanksinkin astua esiin.

Miten suhtautua tarinaan Fantomahista, viidakon kuningattaresta, joka taistelee valtavia, lentäviä, pinkkejä käsiä vastaan? Tai supersankariin nimeltä Stardust, joka tepastelee ympäriinsä vammaisessa sirkusarussa ja tyrmää pahikset muun muassa ”ylivoimasäteensä” avulla?

Kun Hanks käy konnien kimppeeseen, hän tekee sen perinpohjaisesti. Tyypillinen Hanks –tairina alkaa kun superroistot aikovat vallata maailman, kuten superroistojen tapana on. Tämä originelli suunnitelma on tarkoitus toteuttaa poistamalla painovoima, tornadokoneella, tai mafian valtaisalla pommikoneläivueella, joka alkaa murentaa New Yorkia.

Tällöin Stardust saapuu (yksityis-tähdeltään) ja tekee kunnista syytetyä viidessä sivussa. Stardust rankaisee pahiksia omaperäisin tavoin, kuten asemoimalla roistot siistiin riviin ilmaan roikkumaan, ja näiden viereen heidän uhriensa luurangot, joita konnien on pakko tuijottaa. Toisella kertaa hän sulauttaa lauman konnia yhdeksi tyy-piksi, jolloin rankaiseminen helpotuu. Kerran Stardust muuttaa roistot rotiksi ja itsensä pantteriksi, joka ajaa

rotat mereen. ”Slant-Eye” –nimisen gangsterin kohtalo on legendaarinen – hän päättyy kultaisen mustekalan kuristamaksi.

Hanksin piirrostyylillä on primitiivinen, muistuttaen sekoitusta poppaitelija Roy Lichtensteinin ja MAD-piirtäjä Basil Wolvertonin tyylien väliltä, yhdistyen Art Brutin rai-vohulluuteen. Toisaalta se on kaunistakin, hulvatonta ufoilua, joka kestää hyvin useampiakin lukemiskertoja. Kukin voi tykönsä päätellä millaisia supersankarisarjakuvat nyt olisivat, jos Teräsmiehen sijaan Stardust olisikin voittanut lukijoiden suosion.

Sarjakuvauran jälkeen Fletcher Hanksin elämä oli tasaista alamäkeä, joka päättyi jäätymiseen newyorkilaisille puistonpenkille 1970-luvun alussa. Sarjakuvapiirtäjä ja keräilijä Paul Karasik löysi Hanks juniorin internetin välityksellä. Tämä ei ollut erityisen kiinnostunut isästään, satuneista syistä. Karasik kuitenkin toimitti ja omisti hänelle teoksen *I Shall Destroy All The Civilized Planets: The Fantastic Comics of Fletcher Hanks* (Fantagraphics, 2007).

Kirjoittajan luvalla suomentanut ja toimittanut Vesa Kataisto.